

JASMINKA TASO

IZ PROBLEMATIKE OBILJEŽAVANJA IMENIČKOG RODA U SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU

Analiza materijala prikupljenog za potrebe jednog šireg istraživanja imenica srpskohrvatskog jezika koje se kolebaju u rodu¹, sprovedenog na korpusu naših jednojezičnih opisnih rječnika (Rečnika Srpske akademije nauka, Rečnika Matice srpske i Matice hrvatske, Rečnika stranih reči Radomira Aleksića, Rječnika turcizama Abdulaha Škaljića i Rječnika uz Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika Matice srpske i Matice hrvatske), ukazala je na neke zanimljive pojedinosti, istina ponešto izolovane u odnosu jedne na druge, ali ipak povezane jednom zajedničkom niti i potencijalno svedene na jedan zajednički imenitelj — naime, sve su u vezi sa problemom obilježavanja roda uopšte u srpskohrvatskom jeziku.

S obzirom na obim rada izdvojene su samo one najinteresantnije među njima, a to su:

- a) sufiksally opredjeljivanje roda kod imenica tzv. opšteg roda,
- b) akcenat kao fonološki marker roda, i
- c) različita distribucija roda u odnosu na broj.

Kako je već rečeno, ti problemi tematski su ponešto odjeliti jedni od drugih, pa će biti tako i analizirani u zasebnim poglavljima.

a) Neki slučajevi sufiksally opredjeljivanja roda kod imenica tzv. opšteg roda²

Izvjestan broj imenica zabilježenih u spomenutim rječnicima kojima iz nominativnog oblika nije predvidljiv rod, a dvorodne su (što znači da jednim istim morfološkim likom kazuju istovremeno dvije mogućnosti — posto-

¹ Polazne stavke tog istraživanja bile su moguće implikacije koje kolebanje u rodu (i uopšte kategorija roda) ima na koncept sinonimije i polisemije u jeziku i sažete su u radu koji će biti posebno objavljen.

² Da srpskohrvatski nije usamljen u slavenskoj porodici jezika kad su u pitanju ovakve situacije, pokazuje rad Lili Laškove: *Iz tipologije kategorije roda u sh. i bugarskom književnom jeziku*, u kojem se ona ne bavi direktno ovom problematikom, niti je pokušava analizirati, ali dovoljno ilustrativno navodi primjere iz bugarskog: »Dok se u sh. paralelno upotrebljavaju oblici tipa *izdajica* — *izdajnik*, *izdajica*, u bugarskom postoji tendencija da se neke od imenica opšteg roda sufiksally i morfološki opredijele samo za muški rod: *варушечка* — *варушечко*. Na taj način vraća se simetrija u nominativnu paradigmu«, navedeni rad, MSC, 13/1, Bgd, 1984, 101.

janje i muškog i ženskog roda), sufiksarno se opredjeljuje za jedan rod, i to na taj način što uspostavlja korelativne oblike *ili* u muškom *ili* u ženskom rodu.

Ovo se dešava bez obzira na to da li je razlika u rodu predvidljiva preko različitih nastavačkih morfema kosih padeža (kuraž, *-a/m.*; *-i/ž.*) ili ne (taj, ta neznanica).

Uočene su dvije takve grupe primjera izdvojene na osnovu kriterija da li su za pojavu korelativa od presudne važnosti (A) semantički ili (B) morfološki razlozi.

A

Određen broj imenica tzv. opšteg roda morfološko-semantički sukob (kad opoziciju pojmovnih kategorija muški spol — ženski spol *ne* prati odgovarajuća gramatička opozicija) rješava na taj način što uspostavlja korelativne iz kojih je odnos prirodni-gramatički rod jasan.

Grupa primjera A razvrstana je na:

1) primjere koji dihotomiju između muškog i ženskog roda prevladavaju tipičnim nastavkom imenica muškog roda³:

izdružica ž. m. → *izdružnik* m. (potvrđeno samo u RSANU)

komatara ž. m. → *komatar* m. (potvrđeno samo u RSANU)

loncopera ž. m. → *loncoper* m. (potvrđeno samo u RSANU)

lupača ž. m. → *lupač* m. (potvrđeno samo u RSANU)

ljenguza ž. m. → *ljenguz* m. (potvrđeno samo u RSANU)

brzoreka ž. m. → *brzorek* m. (potvrđeno samo u RSANU)

kolovoda m. ž. → *kolovođ* m. (potvrđeno samo u RSANU)

bekrija m. ž. → *bekrijaš* m. (potvrđeno u R. Škaljić)

vagabunda m. ž. → *vagabund* m. (potvrđeno u RMSH, RSANU i R. Aleksić)

indigena m. ž. → *indigen* m. (potvrđeno samo u RSANU)

sutura m. ž. → *suturan* m. (potvrđeno samo u RMSH)

2) primjeri koji dihotomiju između muškog i ženskog roda prevladavaju tipičnim nastavkom imenica srednjeg roda⁴:

³ Iako sistem sam po sebi dozvoljava da i imenice prirodnog muškog roda imaju u nominativu nastavačku morfemu *-a* (III Beličeva vrsta), njen glavni sadržaj i glavno gramatičko značenje jest ženski rod, pa se prisutna homonimičnost u tom pravcu i ukida (leksičke homonimije u ovim primjerima nema, ali dokaziva je gramatička jer je u denotatu relacijskog morfema prisutan semantički diverzan odnos — odnos muški/ženski rod).

⁴ Ovakav pravac procesa korelacije mogla je podržati i činjenica da su navedene imenice hipokoristice, među kojima su općenito najbrojnije one na *-o*, tipa *ujko*, *zeko*, *striko*, *braco*, sve odreda muškog roda. Međutim, i dalje ostaje čudno da je korelacija tekla u tom smjeru jer su ovaj nastavački morfem mahom preuzele imenice srednjeg roda (malobrojne su imenice muškog roda na *-o* i, uglavnom, obuhvataju vlastita imena), pa ukoliko se srednji rod shvati kao neutralizacija oba priredna, time se ponovno javlja mogućnost dvojakog pokrivanja muško-ženskog odnosa, te se na planu razbijanja postojeće dihotomije (homonimije) nije učinilo mnogo.

kržlja m. ž. → *kržljo* m. (potvrđeno samo u RSANU)

buca m. ž. → *buco* m. (potvrđeno samo u RMSH)

zvrka m. ž. → *zvrko* m. (potvrđeno samo u RSANU)

zloća m. ž. → *zloco* m. (potvrđeno u RMSH i RSANU)

đidija (*đida*) m. ž. → *đido* m. (potvrđeno u R. Aleksić)

3) primjer u kojem je potpuno prevladala semantika nad oblikom, pa se umjesto u muškom rodu uspostavlja korelativ u ženskom:

inadžija m. (rjeđe ž.) → *inadžijka* ž.

Na ovaj način gramatička opozicija stoji u izvjesnom sistemskom odnosu sa dotičnim pojmovnim kategorijama. Uspostavlja se paralelizam (izomorfizam, sinkretizam) između spola i gramatičkog roda.⁵

Kada se spol i gramatički rod poklope, odnos između oznake i označenog postaje prirodan (čulan, neposredan) — znak je motiviran. Oznaka, odnosno jedan njen dio — rod, morfološki je pokazatelj spola, a uputu za to dalo joj je samo označeno. Rod kao dio forme znaka u ovim slučajevima prestaje biti arbitrar — određuje ga spol kao sadržaj znaka.⁶

S obzirom na to da je ontološka opozicija, opozicija muško biće — žensko biće, uslovlila ovakav raspored nominativnih oznaka, možemo govoriti o homologiji ovih primjera i njihovih korelativa.

Gramatički rod kao dio oznake odgovara spolu kao dijelu označenog, odnosno »artikulisanošću oznaka ovih imenica odgovara artikulisanošću njihovih označenih«⁷, pa možemo zaključiti da se uvođenjem odgovarajućih korelativa u grupi primjera A simetrija u nominativnu paradigmu vraća upravo uspostavljanjem homoloških odnosa.⁸

⁵ A oni u srpskohrvatskom jeziku ne stoje u kauzalno-konsekutivnom odnosu. »Gramatički rod ne funkcioniše u sh. u punoj zavisnosti od verbalnih pojmova muško-žensko« tj. »spol u sh. ne uvjetuje rod«, V. Anić: *Rod i spol u srpskohrvatskom jeziku*, MSC, 13/1, Bgd. 1984, str. 14 i 8.

⁶ U kojem se smislu shvata arbitrarost — nearbitrarost gramatičkog roda detaljnije će biti objašnjeno u shemi. Sada će se naznačiti samo to da se nearbitrarost roda u ovom slučaju odnosi na to da je na ovakav izbor roda uticala i od presudne važnosti bila sama *objektivna priroda denotata*. A da se o arbitrarosti — nearbitrarosti roda može govoriti i u smislu konvencije jezičke zajednice koja vrši takvo razgraničavanje, pa je određene morfeme povezala s određenim rodovima, vidiće se u shemi.

⁷ P. Giro, *Semiologija*, Prosveta, Bgd., 1983, str. 39.

⁸ Pitanje je zašto uopšte dolazi do ovakvih pojava kada leksička semantika teži da se gramatikalizuje. V. Anić smatra da se u slučajevima kada se »gramatički rod pokušava navući na semantiku spola« radi o izvanjezičnim pritiscima na modele. Čini se da je to prije podržano postojanjem binarnih opozicija u jeziku, dakle, nečim što nije izvan, nego unutar samog jezika kao sistema. Kako je ustanovio još de Sosir, binarne opozicije su jedno od najvažnijih načela koje regulišu strukturu jezika. A u ovim primjerima »kao binarne opozicije stoje u svojim formama gramatički rod i spol« (S. i G. Ressel: *Rod, broj i antonimija u srpskohrvatskom jeziku*, MSC, 13/1, Bgd. 1984, 166.

B

U grupu primjera B spadaju imenice kod kojih su razlozi za uspostavljanje simetrije u nominativnoj paradigmi isključivo morfološke prirode (težnja da odgovarajući lik nominativne oznake ima odgovarajuće oznake kosih padeža):

ugod m. ž. → *ugoda* ž. (potvrđeno samo u RMSH)

prodol m. ž. → *prodola* ž. (potvrđeno samo u RMSH)

prodolina ž. (isto)

oglav m. ž. → *oglava* ž. (potvrđeno samo u RMSH)

naslad m. ž. → *naslada* ž. (potvrđeno samo u RMSH)

bezdán m. ž. → *bezdana* ž. (potvrđeno u RSANU i RMSH)

bezdánica ž. (potvrđeno samo u RSANU)

varoš m. ž. → *varoša* ž. (potvrđeno samo u RSANU)

kuraž m. ž. → *kuraža* ž. (potvrđeno samo u RSANU)

aviz m. ž. → *aviza* ž.^x (potvrđeno u RMSH i RSANU)

krš m. (rjeđe ž.) → *krša* ž.^x (potvrđeno samo u RSANU)

vrijež m. ž. → *vriježa* ž.^x (potvrđeno djelimično — *vrijež* m. ž. u RSANU, *vriježa* ž. u RMSH)

zglob m. (rjeđe ž.) → *zglóba* ž.^x (potvrđeno samo u RSANU)

pomam m. ž. → *pomama* ž.^x (potvrđeno samo u RMSH)

zaborav m. ž. → *zaborava* ž.^x (potvrđeno samo u RSANU)

zabran m. (rjeđe ž.) → *zabrana* ž.⁹ (potvrđeno u RSANU i RMSH).

I u grupi primjera B rod na osnovu nominativne oznake nije predvidljiv. Ali, za razliku od primjera iz grupe A, imenice iz grupe B razlikuju rod u kosim padežima (ako su muškog roda, mijenjaju se po I vrsti, ako su ženskog roda, po IV vrsti). Međutim, tu razliku iz kosih padeža B potire u nominativu.

I kod grupe A i kod grupe B jednoj nominativnoj oznaci odgovaraju dva označena. Ali, dok taj asimetričan odnos kod grupe B postaje simetričan u kosim padežima (jednoj oznaci odgovara jedno označeno), kod grupe A ta se asimetrija zadržava u svim padežima (rod ovih imenica predvidljiv je tek iz sveze sa drugim riječima, jer se i imenice muškog roda i imenice ženskog roda (na -a) mijenjaju po istoj vrsti — trećoj).

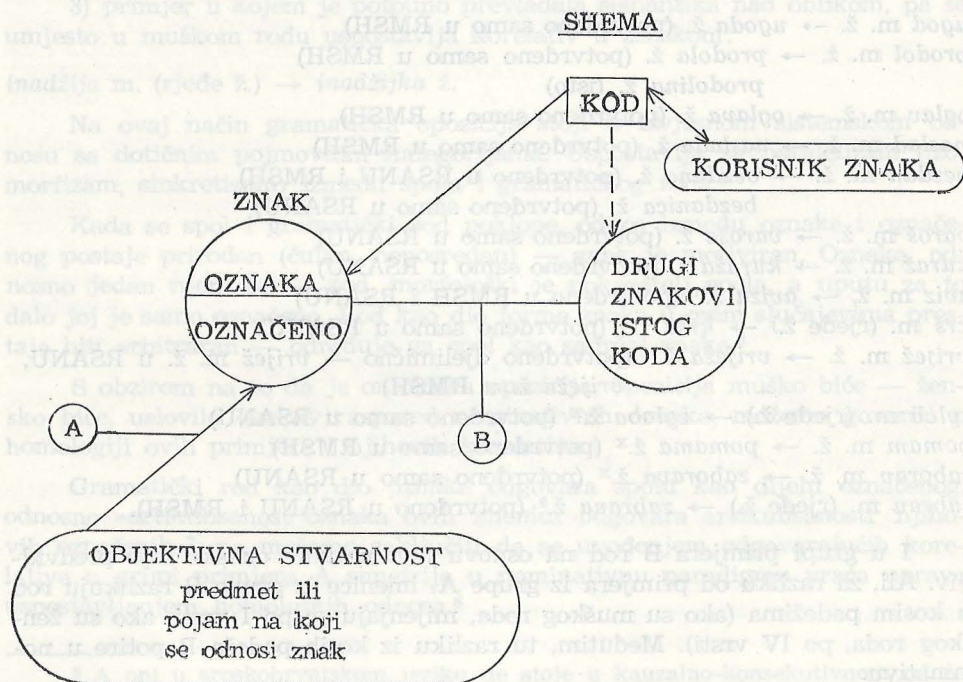
Uspostavljanje simetrije u nominativu grupe B vrši se analogijom prema kosim padežima (u kojima je taj odnos, rečeno je, simetričan) na sljedeći način:

Jezička zajednica koja i vrši ovo razgraničavanje povezala je određene oblike s određenim rodом, to jest počela je osjećati -Ø morfem kao glavni formant imenica muškog roda, a morfem -a kao glavni nastavak imenica ženskog roda.

⁹ Korelativi se ne poklapaju sasvim u značenju. Osnovna značenja su ista, a dodatna su polarizirana u odnosu na rod (dolazi do djelimične semantičke diferencijacije). Svi takvi primjeri su obilježeni sa x.

Shodno tome da se -Ø počeo isključivo vezivati za imenice muškog roda, uspostavljaju se korelativni oblici na -a da označe da ta imenica može biti i ženskog roda, npr., *ugoda* ž.¹⁰

Shematski čitav ovaj proces i u skupini A i u skupini B mogao bi se ovako prikazati:

Objašnjenje sheme

KOD

— pruža određene mogućnosti obilježavanja roda koje korisnik znaka bira. KOD srpskohrvatskog jezika poznaje ove nastavačke morfeme nominativa kao morfološke simbole roda kad je formant roda sama paradigma: -Ø—m./ž. rod, -o/e—m./sr. rod, -a—m./ž. rod. Iz ovog je očito da u KODU sh. nema mogućnosti da se rod prepozna na osnovu same morfološke strukture imenice (i to nominativne), već se u određivanju roda korisnik znaka »ispomaže« nečim što je izvan samog znaka — okolinom znaka, odnosno kontekstom, vezom sa drugim znakovima. Dakle, KOD srpskohrvatskog u obilježavanju roda pruža sadržajstvo paradigmatskog i kongruencijskog, P i K, momenta.¹¹ KOD reguliše odnose unutar samog znaka, znaka prema drugim znakovima i znaka prema objektivnoj stvarnosti.

¹⁰ U samom sistemu prepreke da se -Ø morfemom označe oba roda nema, kao što i relacijski morfem -a u denotatu može ponijeti gramatičko značenje oba roda.

¹¹ Pogledati rad M. Ivić, *Obilježavanje imeničkog roda u sh. jez.* (Naš jezik, sv. 10, X, 1960—61)

KORISNIK ZNAKA ILI

INTERPRETANT — bira rod kao dio znaka na osnovu pravila KODA, ali i sam utiče na KOD. Postoji izvjesna povratna sprega između KODA i korisnika znaka koja je vidljiva i u primjerima iz grupe A i iz grupe B. To znači ovo: korisnik znaka povezuje određene oblike za određeni rod (-Ø samo za m.; -a samo za ž.) To na KOD utiče na taj način što se neke opozicije gube ili neke kategorije postaju slabo produktivne (malobrojnost i oslabljenu produktivnost pokazuju upravo imenice IV vrste, jer obuhvataju imenice ž. r. na — Ø). To ulazi u KOD »legalno« preko norme, a »ilegalno« posredstvom samog interpretanta.

ODNOS

KOD — ZNAK — Rod kao dio znaka je arbitraran (koje će se morfeme vezati za koji rod, sasvim je svejedno) sve dok znak ne počne da funkcionise u sistemu. Kad se uključi u KOD, rod kao dio znaka prestaje biti arbitraran, postaje obavezan, što se najbolje vidi kod imenica stranog porijekla koje na osnovu određenog oblika nužno dobijaju određeni rod. Problemi oko kolebanja roda nekih od njih (naročito onih novijih) upravo nastaju zbog toga što svojim morfofonološkim likom one ne mogu do kraja da se uključe u sistem, pa KOD nije u stanju da ih prepozna i dešifruje na osnovu oblika i da im odgovarajući rod.¹²

— U grupi primjera B odnos između oznake i označenog kad je u pitanju rod reguliše *isključivo* KOD. Međutim, to vrši pod uticajem korisnika znaka, kojem su se određeni oblici u govornoj svijesti povezali sa određenim rodom.

— U grupi primjera A u regulisanju odnosa između oznake i označenog pored KODA (i indirektno korisnika znaka, jer se i u ovim primjerima rod svrstava na način na koji je određen u govornoj svijesti interpretanta) uključuje se i *objektivna stvarnost*, s tim što je u ovim slučajevima ona od presudne važnosti.

Upravo je objektivna stvarnost pokretač čitavog ovog procesa korelacije u A.

ODNOS ZNAK

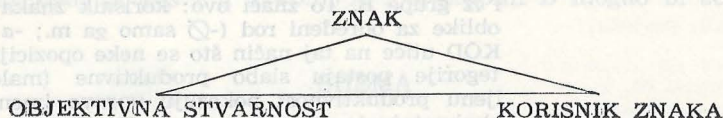
— OBJEKTIVNA STVARNOST

— Kod B ova veza je prekinuta (znaci su nemotivirani).

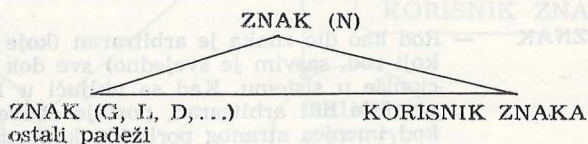
— Kod A veza je uspostavljena (znaci su motivirani). Objektivna stvarnost diktira odnos između oznake i označenog. Nearbitrarnost roda kao dijela ovih znakova odnosi se na to da je objektivna priroda denotata uticala na izgled nominativne oznake kad je u pitanju rod. Već je rečeno da ta motivacija ne isključuje konvenciju.

¹² KOD to, naravno, ne može i na osnovu toga što mi kod samih domaćih imenica dobijanje roda nije jednostavno, što je već prije rečeno.

ZAKLJUČAK: — U grupi primjera A od presudne važnosti za odnos između oznake i označenog (kad je u pitanju izbor roda u nominativnoj oznaci) jest relacija uspostavljena između samog znaka i objektivne stvarnosti koju znak predstavlja.
Za ovu grupu primjera važan je trougao:

— U grupi primjera B odlučujuća je relacija između samog znaka i ostalih znakova KODA.
Ovdje, dakle, važan je trougao:

- I na A i na B utiče i korisnik znaka jer određene forme vezuje za određeni rod.
- A i B ne razlikuju se samo po različitim uzrocima uspostavljanja korelacije (A — uspostavljanjem, dakle, homoloških odnosa, B — analoških) nego i po smjeru uspostavljanja korelacije:

A — m. ž. (-a) → m. (-Ø)
pijanica pijanac

B — m. ž. (-Ø) → ž. (-a)
ugod ugoda

Iz svega do sada navedenog proizlazi da obje grupe primjera pokazuju određene, odavno uočene, tendencije¹³ — da se:

- 1) poveća predikatibilnost roda na osnovu nominativne oznake,
- 2) (u vezi sa 1) uopšte poveća »diferencijalna moć morfoloških markera roda«¹⁴, koja je u srpskohrvatskom nedovoljno iskorištena,
- 3) uspostavi simetrija u nominativnoj paradigmi.

b) Akcenat kao fonološki marker roda

Rječnici bilježe dva interesantna slučaja u kojima se opozicija u rodu uvodi opozicijom u akcentu:

někrst ž. : někrst m. (potvrđeno u RMSH i R. Pravop.)

zvrka ž. : zvřka m.¹⁵ (potvrđeno samo u RSANU).

¹³ Pogledati radove M. Ivić, *Tipovi imeničkog roda*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, N. Sad, 1966, i *Obilježavanje roda imenica u sh. knjiž. jeziku* kao i Zbornik referata i saopštenja MSC (naročito referate V. Anića, L. Laškove, S. i G. Ressel, D. Čampare i dr.).

¹⁴ Termin D. Čampare (*Rod i broj imeničkih augmentativa u sh. knjiž. jez.*, MSC, 13/I, Bgd., 1984).

¹⁵ Ova imenica uspostavlja i morfološki uobličene opozicije — *zvrko* m.

Mada ovakvu mogućnost diferencijacije roda sistem srpskohrvatskog jezika vrlo rijetko iskorištava (primijećene svega dvije takve imenice od preko 800 njih koje spomenuti rječnici bilježe da se kolebaju u rodu), kao pojava ovo je zanimljivo jer pokazuje da se i akcenat kao jedna od mogućnosti (u ovom slučaju fonološka) može upotrijebiti kao *marker* roda. Što znači da se u srpskohrvatskom jeziku u iznimnim slučajevima može aktivirati i fonološki nivo prilikom obilježavanja roda, pored dosad uočenih sintaksičkog i morfološkog.¹⁶

c) *Neki primjeri u kojima je rod različito distribuiran u odnosu na broj*

U ovom poglavlju neće biti govora o razlici u rodu nekih zbirnih imenica prema jednini, ili o nesrazmjeru između roda jednine i roda množine imenica tipa akt-akta¹⁷, nego o svega četiri imenice, nejednako zabilježene u rječnicima, u kojima se rod neočekivano rasporedio u odnosu na broj. To su:

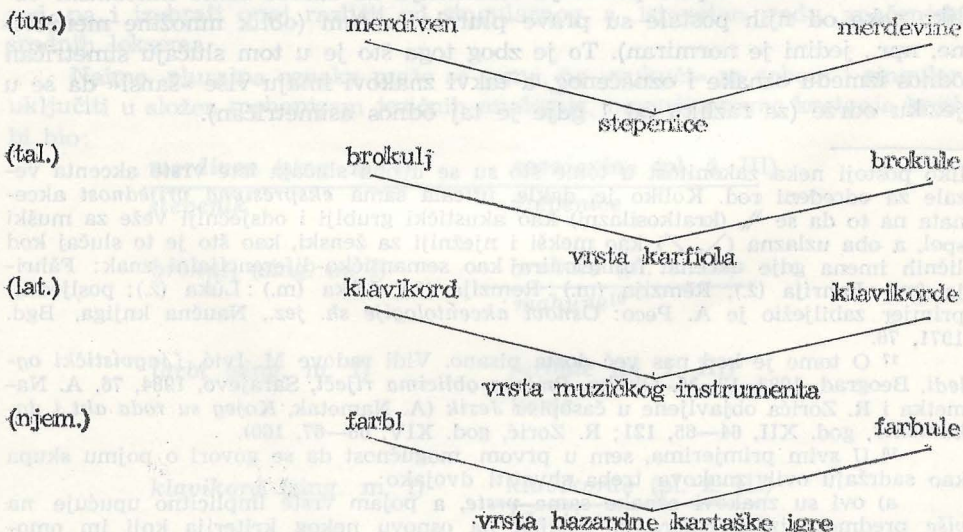
merdiven m. jd. : *merdevine* ž. mn. (potvrđeno u RSANU i R. Škaljić)

farbl m. jd. : *farbule* ž. mn. (potvrđeno u RMSH i R. Aleksić)

klavikord m. jd. : *klavikorde* ž. mn. (potvrđeno u RSANU i RMSH)

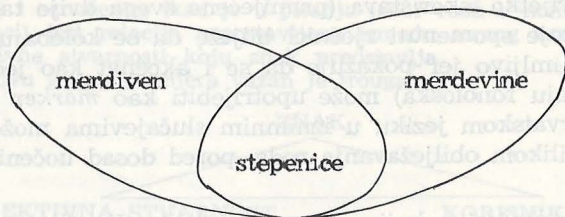
brokulj m. jd. : *brokule* ž. mn. (potvrđeno u RMSH).

Alko pogledamo značenja ovih primjera koja su data u rječnicima, vidjećemo da se obje različite oznake (različite u odnosu na broj i rod) odnose na isto označeno (imaju potpuno isto značenje).

¹⁶ Bilo bi interesantno provjeriti da li je na čitavom srpskohrvatskom jezičkom terenu akcenat vezan na ovakav način za ove imenice. Jer, da se vezao ovako: *nèkrst* (m.) : *nèkrst* (ž.); *zvfka* (m.) : *zvfka* (ž.), na razliku u spolu (oba primjera. odnose se na osobu) upućivala bi razlika u akcentu. Dakle, mogli bismo se upitati ko-

Shematski bismo to mogli predstaviti ovako:

Oznake se, dakle, odnose na isti denotat, a stoje jedna naspram druge u korelaciji suprotstavljanja singularnog tipa deklinacije : pluralskog tipa deklinacije.

Njihov morfološki lik u pogledu broja specifično je riješen zato što označeno sadrži pojam skupa¹⁸ pa se proces označivanja vršio na dva načina:

1) po principu *pars pro toto* — dijelom se označava cjelina (jedan stepenik merdiven označava više stepenica). U ovom slučaju jednina metaforizira množinu — povezivanje izvršeno po metonimijskoj (sintagmatskoj) osi — na osnovu blizine (susjedstva) u prostoru.

2) pojam skupa, cjeline reflektira se u odgovarajućoj oznaci izborom množine.

Ove imenice uopšte pokazuju tendenciju da zadrže samo množinski oblik; neke od njih postale su prave plurale tantum (oblik množine merdevine, npr., jedini je normiran). To je zbog toga što je u tom slučaju simetričan odnos između oznake i označenog, a takvi znakovi imaju više »šansi« da se u jeziku održe (za razliku od 1 gdje je taj odnos asimetričan).

liko postoji neka zakonitost u tome što su se u oba slučaja iste vrste akcenta vezale za određeni rod. Koliko je, dakle, uticala sama *ekspresivna vrijednost* akcenta na to da se \ (kratkosilazni) kao akustički grublji i odsječniji veže za muški spol, a oba uzlazna (/, /) kao mekši i nježniji za ženski, kao što je to slučaj kod ličnih imena gdje akcentat funkcionira kao semantičko-diferencijalni znak: Fähr-ja (m.) : Fähr-ja (ž.), Rëm-zija (m.) : Rëm-zija (ž.), Lúka (m.) : Lúka (ž.); posljednji primjer zabilježio je A. Peco: *Osnovi akcentologije sh. jez.*, Naučna knjiga, Bgd. 1971, 76.

¹⁷ O tome je kod nas već dosta pisano. Vidi radove M. Ivić, *Lingvistički ogledi*, Beograd, 1983, 12, M. Okuke, *Priče o oblicima riječi*, Sarajevo, 1984, 76, A. Nametka i R. Zorića objavljene u časopisu *Jezik* (A. Nametka, *Kojeg su roda akt i dokument?*, god. XII, 64—65, 121; R. Zorić, god. XIV, 66—67, 160).

¹⁸ U svim primjerima, sem u prvom, mogućnost da se govori o pojmu skupa kao sadržaju ovih znakova treba shvatiti dvojako:

a) ovi su znakovi oznake same vrste, a pojam vrste implicitno upućuje na više predmeta izdiferenciranih osobina na osnovu nekog kriterija koji im omogućuje da se prikažu srodnima,

b) ovi znakovi predstavljaju jedinku te vrste; u tom slučaju u prilog tezi da u označenom postoji pojam skupa ide specifičan pojavni lik te jedinice (pojavni u objektivnom svijetu) — odnosno, činjenica da su čulima opažljivi segmenti koji je čine i tako raščlanjivi da djeluju kao više posebnih, manjih, formativnih jedinica u okviru jedne veće (zamisli građu karfiola, ili glavni dio, instrumentarij, klavikorda-tipke, ili ono na šta upućuje znak »karte«).

Postavlja se pitanje: zašto pluralna oznaka nema rod uspostavljen proporcionalno prema singularu — muški, nego dobija ženski rod i glavnu deklinaciju »ženskih« imenica (III).

Može li se reći da upravo specifično rješavanje oznake kad je u pitanju broj nameće ovakvo rješenje roda?

Odgovor bi mogao biti potvrđan, i to stoga što množina ovdje funkcionira *sasvim samostalno kao znak*, nezavisan od singulara u tom smislu što gramatički izraz *singular-plural* ne uslovljava razložen sadržaj na »jedinka — više jedinki«, nego uvijek »više jedinki«.

Dakle, *nije*

<u>singularna oznaka</u>	<u>pluralna oznaka</u>
singularno označeno	pluralno označeno

nego

<u>singularna oznaka : pluralna oznaka</u>
pluralno označeno

S obzirom na to da se odnose na isti denotat, singular i plural ponašaju se, u stvari, kao (gramatički) sinonimi, odnosno kao *dvi*je lekseme, a *ne* kao *jedna* koja se projektuje u *dva* pravca različito kvantitativno određena.

U tom slučaju, pluralna oznaka potpuno nezavisno može ostvariti svoj rod, pa i izabrati onaj različit od singularnog a istovetan rodu značenjski srodnih leksema.

Naime, pluralna oznaka može se sama, ne »vukući« za sobom i singular, uključiti u složen mehanizam jezičnih analogija, mogući pravac kretanja kojih bi bio:

<u>merdiven (sing. m. I)</u>	<u>merdevine (pl. ž. III)</u>
stepenik	: stepenice

<u>brokulj (sing. m. I)</u>	<u>brokule (pl. ž. III)</u>
	: mahune ¹⁹

<u>farbl (sing. m. I)</u>	<u>farbule (pl. ž. III)</u>
	: karte

<u>klavikord (sing. m. I)</u>	<u>klavikorde (pl. ž. III)</u>
	: klavijature

Ovim bi, vjerovatno, mogla biti objašnjena disproporcija između roda jednine i roda množine spomenutih imenica.

¹⁹ Većina naziva povrća je u obliku zbirnih imenica (o tome vidi detaljno u radu M. Ivić, *Lingvistički ogledi*) i mnoge od njih su ženskog roda.

Analiza primjera u sva tri poglavlja mozaično je osvijetlila nekoliko problema vezana za obilježavanje imeničkog roda u srpskohrvatskom jeziku. Opšti zaključak uklapa se u opštu sliku o ponašanju imenica kad je u pitanju dobijanje roda i bitnije se ne udaljava od onih dosad uočenih: morfološki relevantnih parametara na kojima bi počivala kategorija roda u srpskohrvatskom jeziku nema. »Svaki iskaz potencijalno je dvosmislen«²⁰ jer se rod »sa sigurnošću može odrediti samo na osnovu sintagmatskog konteksta«²¹. S obzirom na to da u jeziku nije dovoljno angažovan morfološki nivo, često se mora uključiti sintaksički, većim dijelom, i fonološki, iznimno. Ono što predstavlja posebnu zanimljivost jeste da neke imenice različito ostvaruju rod u zavisnosti od broja. Uopšte, interesantno bi bilo ispitati dalje mogućnosti odnosa rod — broj.

FROM THE FIELD OF MARKING A NOUN GENDER IN THE SERBO-CROAT

Summary

Several problems related to marking of gender in the Serbo-Croat are clarified in a mosaic way in the paper:

a) a suffixal determination of gender for the nouns of so-called general gender,

b) accent as a phonological marker of gender, and

c) a different distribution of gender in relation to number.

A general conclusion fits in the overall picture on a behaviour of nouns in the case of gender determination, and it does not essentially differ from those already noticed: there are not morphologically relevant parametres upon which the gender category in the Serbo-Croat can rely.

What can be seen as a separate and interesting feature is that some nouns have a different gender realisation depending on number. In general, it will be interesting to examine the further possibilities of gender-number relation.

²⁰ V. Anić, *Rod i spol u srpskohrvatskom jeziku*, 6.

²¹ S. i G. Ressel, *Rod i spol u srpskohrvatskom jeziku*, 162.